

NYHEDSBREV 3
DECEMBER 2000

Museumsformidlere i Danmark

© Museumsformidlere i Danmark,
MID

Redaktion:
Birgit Hessellund
Helle Leilund
Poul Vestergaard

Lay-out: Skoletjenesten

Omslagsbillede: POLFOTO

Materiale til næste nr.:
Fil med færdigkorrigeret tekst
(arkiveret i Microsoft Word,
som .rtf eller .txt), foto m.v.
sendes på diskette eller
som attachment i e-mail
til Poul Vestergaard
på adressen nedenfor.

*Bestyrelsen for Museums-
formidlere i Danmark, MID*

Frede Madsen (formand)
Odense Bys Museer
Publikum & Kommunikation
Bangs Boder 5
5000 Odense C

Tlf.: 66 14 88 14, lok. 4601
Fax: 66 12 79 56
e-mail: Frede_Madsen@get2net.dk

Poul Vestergaard (næstformand)
Skoletjenesten
Islands Brygge 37, 6.sal
2300 København S

Tlf.: 33 66 41 50
Fax: 33 66 70 51
e-mail: pv@skoletjenesten.dk

Marianne Sørensen (kasserer)
Vejle Kunstmuseum
Flegborg 16
7100 Vejle

Tlf.: 75 72 31 99
Fax: 75 72 31 35
e-mail: mso@vejlekom.dk

Helle Leilund
Nationalmuseet/Nyere Tids Samling
Postboks 260 Brede
2800 Lyngby

Tlf.: 33 47 34 12
e-mail: Helle.Leilund@natmus.dk

Birgit Hessellund
Horsens Kunstmuseum
Carolinelundsvej 2
8700 Horsens

Tlf.: 75 61 13 11
Fax: 75 61 32 42
e-mail: musbh@horsens.dk

Indhold

Leder	3
En rejse som ingen anden	4
Kunst – set med unge øjne	10
Museer, børn og unge år 2000	15
Pizza og brunost	18
Generalforsamling	20
Arbejdsgrupper	21
Referater	22
Vedtægter	23

Aktuelle kommentarer!

Hvordan går det i foreningen? er det spørgsmål, vi i bestyrelsen ofte er blevet mødt med i foreningens to første leveår. Det er ikke så lige til at besvare i korte sætninger på en tilfældig banegård eller ved et tilfældigt møde i et tilfældigt regi. Det afhænger af de stillede forventninger, og i hvilket omfang disse forventninger skønnes opfyldt. Mere om det – og i lidt flere sætninger ved den kommende generalforsamling den 1. marts 2001.

Hvordan det går, er i høj grad også et medlemsansvar. Derimod må det høre til en bestyrelses opgaver at tage initiativer og at give udtalelser – f.eks. i en aktuel debat.

En ny museumslov er i barsel!

Nu kendes ordlyd og bemærkninger til forslag til den ny museumslov, der forventes at se dagens lys hen mod Skt. Hans. En række kompetente kommentarer kan læses i Danske Museer (okt.). Det fremgår såvel af lovforslagets ordlyd som af de ledsagende bemærkninger, at formidling fra og ved danske museer ikke er i focus.

Det må opfattes sådan: Det kan ikke diskuteres, at der også i fremtiden skal ske en kvalificeret formidling fra alle statsanerkendte danske museer og tilsvarende kulturinstitutioner.

I lovforslaget omtales alene begrebet tilgængelighed specielt for personer med handicap samt vederlagsfri adgang for skolebørn som led i undervisningen.

Vi må dog nok pege på, at der indirekte – bl.a. som følge af ændret vægtning i tilskudspolitikken – meget vel kan lægges sten i vejen for en kvalificeret formidling til de nævnte grupper. En stenlægning der enten kan virke fremmende eller hindrende for den ønskede tilgængelighed! Den der lever, vil få at se!

Handlingsplanen er tæt på konfirmationen!

Kulturrådet for børn er i gang med en handlingsplan. Og samme råds formand, Lars Kolind, har indbudt vore museer og kulturinstitutioner til en idéudveksling og et samarbejde om formidling til børn. Tak for invitationen, siger vi – og venter på en konkret indbydelse til selve konfirmationsfesten.

Her er et område, hvor vi godt kan være med. Både på opgavens formål (det med kulturarven) – opgavens indhold, der har lige så stor en bredde, som vor samlede museumsverden er udtryk for, men ikke mindst på metoden, hvor vi meget vel kan informere rådet og dets formand om, hvordan vi gør – har gjort – men også gerne vil gøre.

Formidlingen kan naturligvis altid kvalificeres yderligere, og det medvirker vi gerne til – også med museumshøjskolen som det egnede sted. Rådet bør dog nok huske, at det ikke kun er fra de østlige egne af Danmark, der kan hentes inspiration og ideer til strukturering af en engagerende børneformidling.

Det er der på saglig og værdig vis gjort opmærksom på af både Vivi Jensen og Asger Lorentzen i sidste nummer af Danske Museer(dec.). Tak til vore to kolleger for deres indlæg og holdning.

Det skal samtidig være en opfordring til mange andre kolleger og foreningsmedlemmer af MID om at lade høre fra sig, når der er godt nyt!

Se og læs f.eks. artiklerne i dette NYHEDSBREV!

Frede Madsen

En rejse som ingen anden

- en interaktiv udstilling på Nationalmuseet
5. august - 22. oktober 2000

EN REJSE SOM INGEN ANDEN

Udstillingen var en del af festivalen Images of the World og handler om at flygte fra sit hjemland og søge asyl i et fremmed land. Ved indgangen vælger den besøgende en bestemt identitet ud af 14 forskellige og får udleveret et pas med eget billede, men fremmed navn og baggrund. Udstillingen blev oprindeligt produceret og vist af det belgiske CIRE, Coordination et Initiatives pour Refugies, i 1996 med titlen "Un voyage pas comme les autres". Siden har den turneret i forskellige versioner i Frankrig, Tyskland, Italien og Luxembourg. Den danske version er produceret i samarbejde mellem Nationalmuseet, CKU, AI, Dansk Flygtningehjælp, MS og teatergruppen Terra Nova. Udstillingen modtog væsentlig økonomisk støtte fra Indenrigsministeriet.

Formål og budskab

Formålet med at iscenesætte flygtnings rejser fra hjemlandet til asylsagens afgørelse i Danmark har været at give et realistisk billede af,

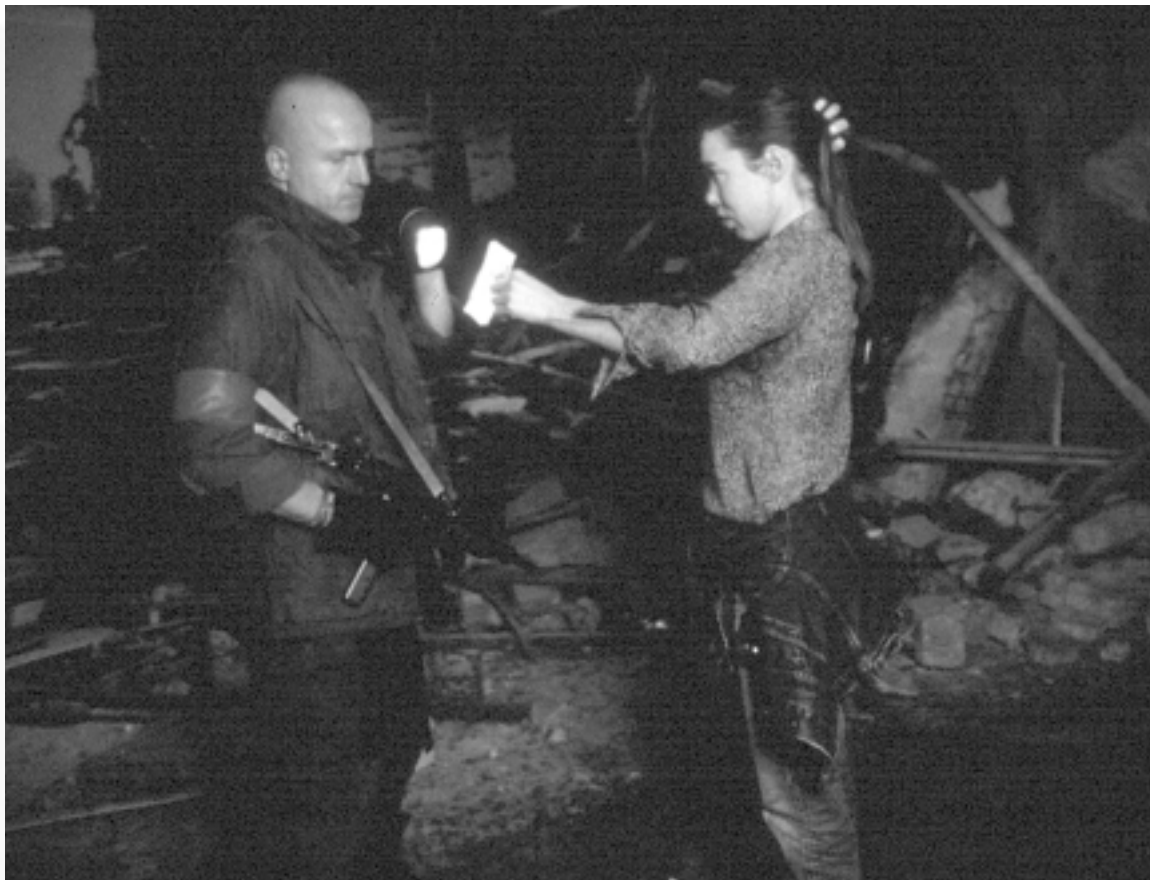
hvilke forhold der berettiger til asyl i Danmark, og derigennem give et godt grundlag for at deltage i debatten om Danmarks modtagelse af asylansøgere. Indholdet skulle bl.a. udformes, så besøgendes opmærksomhed blev rettet mod følgende væsentlige pointer og fakta:

- at hver asylansøger har sin særegne livshistorie, der ofte 'forsvinder' i den offentlige debats generaliseringer, kategorier og statistikker.
- at langt fra alle, der har været udsat for trusler, voldelige oplevelser, vilkårlig fængsling, krig, fattigdom og ekstremt marginaliserende forhold, kan få asyl, hvis de kommer til Danmark.
- at kun en brøkdel af verdens flygtninge søger beskyttelse i Danmark og andre velstående lande.
- at der er en gråzone mellem flugt og immigration, der afprøves af mennesker med et ofte forståeligt, men ikke asylgivende ønske om at forlade deres hjemland.

For Nationalmuseet var "En rejse som ingen

Fotos: Anne Vibeke Leth

anden” samtidig det første initiativ med anvendelse af eksperimenterende formidlingsformer i Børnenes Museums nye lokaler, og det var derfor bl.a. interessant, hvordan udstillingens emne og tematisering passede med undervisningsmål og problemstillinger for folkeskolens ældste klasser og de gymnasiale skoleformer. Spørgsmålet var hurtigt afklaret, hvilket f.eks. kan aflæses af følgende aktuelle bud på relevante problemstillinger inden for “afgørende samfundsmæssige og eksistentielle områder” fra en af Undervisningsministeriets fagkonsulenter i historie: “vi og de andre” – national identitet og andre former for identitet – Europaspørgsmålet – forholdet mellem den lille (den enkeltes) og den store historie – imperialismen og afkolonisering – globaliseringen – menneskerettigheder – velfærdsstat og demokrati – mennesker og naturgrundlaget (Nielsen s.73). Som det ses, rækker udstillingen ind over flere af de nævnte problemstillinger. I alt 145 skoleklasser, helt overvejende folkeskolens ældste klasser, besøgte udstillingen. og mange flere havde ønske om det.

Udstillingens emne og tilgang faldt endvidere godt i tråd med f.eks. udsagn i Statens Museumsnavns status- og debatpublikation, “Museerne ved årtusindskiftet”, hvor det i en artikel understreges, at “museerne skal være overraskende, diskuterende, idé- og associationsstimulerende i forhold til de spørgsmål, der opta-

ger mennesker i dag” (Paludan-Müller s.37). Det var netop sådan, at udstillingen kom til at fungere. Indenrigsminister Karen Jespersen, der åbnede udstillingen og som den første gik igennem den med en armensk kvindelig flygtningens identitet, udtalte således til Ekstrabladet, at udstillingen var god og seriøs, men ministeren var samtidig meget opmærksom på de mulige politiske implikationer. Hun understregede, at man ikke måtte “bruge en sådan udstilling til bare at konkludere, at vi bare skal åbne grænserne for alle. Det kan vi simpelthen ikke” (Ekstrabladet 5.8.2000). Det debatstimulerende indhold i “En rejse som ingen anden” og den utraditionelle form var med til at skabe en medieinteresse meget langt ud over det almindelige, og udstillingen trak mange besøgende til museet. Godt 6500 “rejste” igennem udstillingen, og mange måtte gå forgæves, på trods af at udstillingen blev forlænget i 14 dage. Tallet kan måske umiddelbart virke forholdsvis beskeden, men de besøgende opholdt sig hver for sig mindst 1 1/2 time i udstillingen som hovedrolleindehaver i deres egen enakter, og i interaktion med op mod 10 medvirkende skuespillere fra teatret Terra Nova. Det maksimale antal “rejser” pr. dag lå derfor lige omkring 100. For at imødekomme den omtalte debatinteresse blev der hver anden onsdag om eftermiddagen i hele udstillingsperioden afholdt en række åbne dialogmøder, arrangeret af Dansk Flygtningehjælp.

Empati som metode

Den bærende idé i "En rejse som ingen anden" er anvendelsen af empati, dvs. indfølelse eller indlevelse, som metode. Hver enkelt "rejsedel-tager" blev aktivt inddraget i en proces, hvor formålet var at identificere sig med et andet menneske og derigennem forstå vedkommendes baggrund, handlemåde og livssituation. Straks efter indgangen til udstillingen blev man konfronteret med sin nye identitet af aktørerne, og kun yderst få undgik at blive berørt af den persons skæbne, hvis identitetskort bar deres eget billede. Udstillingens gæstebog er fuld af personlige udsagn om dette.

Det er imidlertid vigtigt at forstå, både etisk og pædagogisk, at en vidtgående anvendelse af empatien som virkemiddel også er et spørgsmål om at etablere en balance, så den indfølelsende metode ikke bliver til føleri, og så erkendelsen ikke helt overskygges af følelser. En god formulering af dette både-og findes i Store Danske Encyklopædis artikel om empati, der taler om "... åbenheden over for og evnen til både at gøre sig til klangbund for den anden og samtidig fastholde en balanceret vurdering af pågældende, af situationen og af sig selv ...". I udstillingen var der til allersidst et opsamlings-, informations- og evalueringsrum, der bl.a. skulle have en sådan afbalancerende funktion. Her var der tilbud om, hvad virkelig mange benyttede sig af, at læse ens "egen" historie i sammenhæng og på den måde genopleve processen, afklare usikre momenter i forståelsen af forløbet, reflektere over oplevelsen, afregere følelsesmæssigt, tale med en af undervisningscenterets medarbejdere, søge svar på spørgsmål i diverse pjecer og skrive sine kommentarer i den fremlagte gæstebog. Lærerstuderende Anne Mølgaard Ovesen, der observerede to klassers besøg som led i udar-

bejdelsen af en opgave i almen- og historiedidaktik, understreger i sin meget interessante artikel betydningen af elevernes forberedelse og giver eksempler på, hvor forskelligt lærere, både positivt og negativt, med deres klasser har håndteret udstillingen som en del af deres undervisning. I forbindelse med en 10. klasses besøg beskriver hun bl.a. netop evalueringsrumets funktion: "Det meget fine ved klassens besøg var, at eleverne sammen med deres lærere i evalueringsrummet fik perspektiveret de små konkrete historier til den store historie om Danmark og flygtninge. Her blev det følelsesmæssige og intellektuelle koblet ...". At der fandt en sådan kobling sted mellem følelse og intellekt, mellem spil og virkelighed, er naturligvis meget vigtigt, og det var, som det senere vil fremgå, en væsentlig målsætning ved tilrettelæggelsen af udstillingen. Det betyder på den anden side ikke, at den empatiske proces alene skal tjene som afsæt eller springbræt til mere traditionelle kognitive læreprocesser. Empatien udgør en vigtig del af grundlaget for social forståelse, og har sin egen værdi som metode, ligesom emotionelle faktorer i det hele taget må tillægges didaktisk og pædagogisk betydning, sådan som det hævdes i denne veldrejede formulering af en amerikansk lærebogsforsker: "There is no way the glowing, throbbing events of history can be presented fairly, accurately and factually without involving emotion" (Loewen s.300).

En skoleelev skrev i gæstebogen med en lille sproglig, meget præcis, drejning, at udstillingen var "indlevelsesrig". Betegnelsen kan uden videre ses som et vidnesbyrd om elevens engagement i og tilslutning til udstillingens empatiske metode, men "indlevelsesrig" går utvivlsomt samtidig på udstillingen og dens intensitet som helhed.

Totaloplevelse

Der er i det foregående, og med god grund, fokuseret meget på den besøgendes indlevelse i et ganske bestemt andet menneskes identitet som det særlige ved "En rejse som ingen anden". Men der er også i høj grad anledning til at forsøge at beskrive totaliteten af de indtryk og påvirkninger, som karakteriserer udstillingen.

Medierne har således i deres fremstilling af "En rejse som ingen anden" lagt stor vægt på de voldsomme, provokerende og ydmygende elementer i spillet, og derved i nogen grad set bort fra andre sider af oplevelsen. Det er f.eks. væsentligt at forstå, at en vigtig præmis i Terra Novas arbejde med dramaturgi og instruktion netop har været, at spillet skulle rumme en flerhed af emotionelle dimensioner. Den enkelte skulle så at sige i udstillingsforløbet møde både de onde, de gode og de kolde. Det er klart, at de hårde scener har udløst en del stærke reaktioner hos besøgende, men det har i mange tilfælde været mødet med det gode, den positive og imødekomende behandling, som har haft en sådan virkning. Sammenfattende kan man om spillet sige, at enhver dækkende beskrivelse af de anvendte virkemidler også må rumme udsagn, hvor begreberne variation, intensitet og dybde er indeholdt.

Også udstillingens fysiske opbygning og selve scenografien er meget væsentlige elementer i helheden. For eksempel bidrog det labyrintiske udstillingsforløb givetvis meget til den rejsendes oplevelse af desorientering og usikker-

hed. Det samme gælder brugen af lys, mørke og forskellige lydeffekter. Kulisser, rumudformning, møblering, belysning og lyd udgjorde til sammen det, som Carsten Thau kalder den synæstetiske dimension, karakteriseret ved at "... sanseindtryk kan forvandle sig og danne overblændinger ... lydindtryk kan løbe sammen med lys- og farveindtryk ... taktile indtryk forbinde sig med synsindtryk etc.", og som derfor er med til at bevirke "tilskuerens komplette følelsesmæssige og sanselige involvering" (Thau s.22 og 38).

Autenticitet og samarbejde

En del af beslutningen om at vise "En rejse som ingen anden" var også, at der skulle gennemføres en kvalitativ evaluering af udstillingens effekt. Undersøgelsen beskæftiger sig især med den anvendte formidlingsform. En foreløbig rapport anslår i den forbindelse kort spørgsmålet om udstillingens autenticitet og betoner, at kun i tilfælde af, at "udstillingens fiktion er i overensstemmelse med de tilsvarende forhold i virkeligheden vil den bidrage med relevant erkendelse" (Funch s.4). Problemstillingen er central og har derfor også haft høj prioritet i arbejdet med udstillingen.

Det var fra projektets begyndelse klart, at flygtningeidentiteterne ville være helt centrale for udstillingen, det er så at sige dem, der udstilles. Det grundlæggende arbejde med at finde og sammensætte de fjorten identiteter blev overdraget Dansk Flygtningehjælp, der besidder ekspertisen og har adgang til arkivmateria-

le i form af sager fra Flygtningenævnet. Derimod kunne Udlændingestyrelsen som direkte offentlig myndighed ikke formås til at stille deres materiale til rådighed. Medarbejdere i styrelsen har dog efterfølgende haft lejlighed til at kommentere de udvalgte profiler. Udstillingens fjorten flygtningesager er ikke originale i den forstand, at de gengiver bestemte personer og deres skæbne. De er konstruerede, men konstruktionen er sket på dokumentarisk grundlag. Der blev ikke tilstræbt at skabe et i streng forstand repræsentativt udvalg, hvilket heller ikke ville være muligt med den valgte afgrænsning til 14 identiteter. Der er til gengæld ved udvælgelsen af profiler lagt afgørende vægt på følgende kriterier:

Realisme: Flygtningeprofilerne skulle tilsammen kunne tegne et realistisk billede af flugtårsag, flugtforsøg og asylproces i Danmark.

Diversitet: Flygtningeprofilerne skulle tilbyde mange forskellige identifikationsmuligheder, dvs. repræsentere forskellige køn, aldersgrupper, uddannelsesmæssig baggrund, kultur og religion.

Flugtårsag: Flygtningeprofilerne skulle dække forskellige flugtårsager, både dem der giver status som flygtning, og dem der ikke gør.

Nationalitet: Flygtningeprofilerne skulle dække nogle af de største flygtningegrupper i Danmark.

Hele arbejdet omkring konstruktionen, dramatiseringen og præsentationen af flygtningeidentiteterne er foregået i et løbende, fleksibelt og nært samarbejde mellem Dansk Flygtningehjælp, Terra Nova og Nationalmuseet. Og vel at mærke sådan, at alle tre samarbejdspartnere har følt sig forpligtet af målsætningen om realisme og autenticitet. Således er også dramatiseringen så vidt muligt foregået på dokumentarisk basis. Teatergruppen gennemførte sin egen research ved besøg hos myndigheder, styrelser og nævn, i asylcentre, hjælpeorganisationer mv. Det samme gjorde udstillingsarkitekten. Således er sengene i udstillingen, asylcenterum lånt fra et rigtigt center, og som en anden detalje kan nævnes, at da teaterfolkene på et tidspunkt af Flygtningenævnet erfarede, at sagsbehandlingen her foregår med samtlige involverede parter siddende omkring samme bord, blev rumindretningen i det pågældende rum ændret i overensstemmelse hermed. Også i udstillingshæftet, som blev til i samarbejde mellem Nationalmuseet og Dansk Flygtningehjælp, og som især er beregnet på skolerne, blev der satset på dokumentarisme og realistisk fremstilling. Samarbejdet har også været programsat på de afholdte lærerkurser, hvor alle tre samarbejdspartnere var repræsenteret blandt de medvirkende.

Det har efterfølgende været overordentlig tilfredsstillende at konstatere, at det, som udstillingen har fremlagt om virkeligheden, ikke er blevet anfægtet på grund af manglende autenticitet eller realisme. Dette skal bl.a. ses på baggrund af, at udstillingen har haft besøgende fra næsten samtlige professionelle miljøer med tilknytning til flygtninge og sagsbehandling. Afsnittet blev indledt med antydning af en mulig konflikt mellem udstillingens fiktion og virkelighedens verden. Der er gjort rede for hvordan arbejdet med at tilgodese begge de to udstillingsparametre er foregået, og man kan afslutningsvis fastslå, at kravet om balance har været et gennemgående og meget karakteristisk træk ved "En rejse som ingen anden". Det har igen stillet tilsvarende krav om et velfungerende samarbejde om indhold, form og kvalitet på tværs af institutioner, kompetencer og roller.

Udstillingens effekt og publikums reaktioner

Som omtalt ovenfor er der iværksat en kvalitativ evaluering af udstillingens effekt på de besøgende. Undersøgelsen, der omfatter 12 gæster i alderen 13-36 år, forløber i to tempi. Første fase blev afsluttet i begyndelsen af oktober, mens anden fase, der formentlig kan give svar på, om udstillingsbesøget har sat en aktiv læreproces i gang hos de interviewede, planlægges gennemført i januar 2001. Der vil således gå nogen tid, før den endelige rapport foreligger. En foreløbig rapport konkluderer bl.a.,

at samtlige interviewpersoner var stærkt emotionelt påvirket af oplevelserne i udstillingen, men understreger samtidig, at interviewpersonernes sansmæssige iagttagelser ikke er blokerede: "De interviewede fortæller i de mindste detaljer om hvad de har oplevet ... og dette i en grad der er usædvanlig for et timelangt udstillingsbesøg. De foreløbige data viser tillige at de mange iagttagelser udstillingsgæsten har gjort, har givet anledning til en række refleksioner" (Funch s.3).

Den meget aktuelle udstilling, hvor alle profiler, med undtagelse af den bosniske, er hentet fra de seneste år i 90'erne, har også fået mange besøgende til at associere til 30'ernes og 40'ernes jødeforfølgelser. Data opsamlet i udstillingens pas-computer viser nemlig, at den mest valgte flygtningeprofil i hele udstillingsperioden har været Katarina Nikitina, en ung jødisk pige, der sammen med sin familie flygter fra antisemitiske overgreb i Ukraine. Mønsteret synes at bekræfte det rigtige i også at medtage en artikel med historisk perspektiv i udstillingshæftet og hermed motivere elever og lærere til at inddrage historien i arbejdet med emnet flygtninge. Hvad man kan læse i udstillingshæftet om dansk asylpolitik i 1930'erne ligger iøvrigt ganske langt fra det etablerede positive billede, der er blevet skabt som følge af hjælpeindsatsen for de danske jøder i oktober 1943: "Paskontrollen afviste alle, der var mistænkt for at være jøder, på et meget spinkelt grundlag. Det var nok at have et "ikke-arisk" udseende, og fra oktober 1938 blev det enklere for paskontrollen at frasortere jøderne, idet alle tyske og østrigske jøder fik et rødt "J" stemplet på deres pas" (Sørensen s.24).

Der vil som sagt gå nogen tid, før resultaterne fra den iværksatte kvalitative evaluering af udstillingens effekt foreligger. Indtil videre kan vi derfor lade denne redegørelse for "En rejse som ingen anden" slutte med et lille udvalg af citater fra udstillingens meget omfattende gæstebog:

Michael Kjærgaard, Indenrigsministeriets Udlændingeafdeling:

"Det er en fantastisk god udstilling – alt er meget realistisk og gennemresearchet, såvel fagligt som praktisk. Både sceneriet og skuespillerpræstationerne er helt i top".

Mette Pedersen:

"Som bedstemor har jeg fulgt mit barnebarn og med samme jødiske identitet. I samme alder som hun har i dag, flygtede min mand sammen med sin familie til Sverige. Måtte der altid være mennesker med hjerne og hjerte på rette sted til at modtage jordens flygtninge".

Esther R.J. Jette B. Asylfængselspsygeplejersker i Sandholmlejren:

"Uhyggeligt realistisk! Alle der har med asylansøgere at gøre burde prøve rejsen".

Maria:

"Genialt, intet mindre! Billeder med lyd kan gøre meget, men selv at forholde sig til en personlig problematik giver et helt andet indblik ... Tak for en ? oplevelse".

Inger Marie Kohler (Zarina Rabbini):

"Jeg blev meget overrasket over, hvor livagtigt det er lykkedes at gøre denne udstilling. Og de følelser af usikkerhed og uvished, der opstår undervejs, giver et godt indblik i, hvordan det må være at blive udsat for overgreb og bureaukrati. Lav mere af den slags i fremtiden og sørg for, at mange bliver opmærksomme på det".

Brian Højholt (Ahmed):

"Rejsen får 6 ud af 6 stjerner ...".

*Karl-Johann Hemmersam
Nationalmuseets Undervisningscenter*

Litteratur:

- Empati in SDE bd.9
- Bjarne Sode Funch: En rejse som ingen anden – en kvalitativ evaluering af en interaktiv udstilling på Nationalmuseet. Foreløbig rapport nov. 2000.
- James W. Loewen: Lies My Teacher Told Me, 1995
- Henrik Skovgaard Nielsen: Historie – i et gymnasieperspektiv in Jensen (red.): At bruge historie i en sen-/post-moderne tid, 2000
- Anne Mølgaard Ovesen: En rejse som ingen anden. Utrykt didaktikartikel. N.Zahles Seminarium, sept. 2000
- Carsten Paludan-Müller: Museet i tiden – erindringsrum og verdensspejl in Museerne ved årtusindskiftet, SMN 1996
- Carsten Thau: Gesamtkunstwerk-tankens som passion og æstetisk program in Gesamtkunstwerk – Kulturbro 2000, katalog, 2000.
- Trine Gantriis Sørensen: Hundrede års perspektiv in Hemmersam & Jørgensen (red.): En rejse som ingen anden – udstillingshæfte, 2000

Kunst – set med unge øjne

“Det er vigtigt at huske, at al kunst er frivillig, absolut frivillig, og det skal den være. Man kan lade være at gå ind og kigge på den, og man kan kigge væk med det samme. Netop i kraft heraf kan jeg sige og male alting, der er ingen skyldige.”

- Sådan sagde kunstneren Michael Kvium blandt meget andet, da han på Horsens Kunstmuseum mødte godt og vel 200 unge fra 9. klasse til 3. G., som havde arbejdet med hans værker på museet og i skolen inden for fagene dansk og billedkunst.

Dette møde indgik i en større sammenhæng, idet Horsens Kunstmuseum i forbindelse med Det regionale kulturforsøgs satsningsområde Børn og Unge på museum havde valgt at sætte fokus på den faste samling af nutidskunst. Da fire af samtidens markante kunstnere: Michael Kvium, Christian Lemmerz, Nina Sten-Knudsen og Erik A. Frandsen er vægtigt repræsenteret i museets samling, faldt valget på disse kunstneres værker. Deres udtryksform er naturligvis vidt forskellig, men alle er de markante, undertiden kontroversielle, kunstnere, som har stået stærkt siden “de unge vildes” gennembrud i begyndelsen af 1980’erne. Tanken med

projektet var dels at blive klogere på den unge publikumsgruppes oplevelse af samtidskunsten på museet og dels at stimulere kunstinteressen hos de unge.

Da målgruppen var unge i alderen 16-19 år, blev billedkunst- og dansklærere fra folkeskolens 10. klasser, gymnasier, HF, tekniske skoler og handelsskoler indbudt til et informationsmøde i begyndelsen af maj. Her fik de præsenteret idéen med projektet, som efter planen skulle begynde efter sommerferien, når det nye skoleår startede op.

Interessen var stor, idet ikke mindre end 12 lærere meldte tilbage. De repræsenterede byens to gymnasier og to folkeskolers 9. og 10. klasser, og skønt 9. klassernes 15-årige elever strengt taget var for unge i forhold til den definerede målgruppe, fik de lov at være med. I samråd med dansklærerne skulle desuden ud-

Kunstneren Erik A. Frandsen møder de unge på Horsens Kunstmuseum.

vælges et par yngre forfattere, som med ord kunne sætte andre vinkler på samtidens billedudtryk. Således kom den unge forfatter Mads Brenøe ind i billedet.

Kvium, Lemmerz, Sten-Knudsen, Frandsen og Brenøe

Da det nye skoleår begyndte i august, kom lærerne til introducerende foredrag om de fire kunstnere på museet. Desuden lånte de diaser med kunstneres værker, som de derefter præsenterede for de unge på skolen. For at få en rimelig spredning skulle den enkelte klasse hver vælge to kunstnere at arbejde med i løbet af efteråret. Samtlige fire kunstnere blev valgt af flere klasser, men størst interesse samlede sig om Nina Sten-Knudsen og Michael Kvium.

I hele august måned havde eleverne lejlighed til at se kunstnernes værker udstillet på museet, mens en del værker i begyndelsen af september måtte vige pladsen til fordel for særudstillinger. Da de enkelte klasser havde valgt kunstnere, kom de på kunstmuseet og så værkerne i forbindelse med omvisning. Enkelte klasser fortsatte i forlængelse af omvisningen med at tegne et værk efter eget valg; en god måde at fordybe sig i og undersøge et værk fra en anden vinkel end den verbale.

I det hele taget lagde vi vægt på at arbejde i længere tid med færre værker, fordi tid og fordybelse er vigtigt ikke mindst i forhold til samtidskunsten, som ved første blik kan opleves som vanskelig tilgængelig. Andre elever kom efterfølgende tilbage på museet for på egen hånd at arbejde videre med en enkelt kunstner eller et enkelt værk.

I slutningen af projektføreløbet kunne de unge møde de kunstnere, hvis værker de havde arbejdet med. Her fik de lejlighed til at stille de spørgsmål, der naturligt havde rejst sig undervejs i mødet med værkerne. Interessen for denne del af projektet var meget stor fra de unges side, for gennem arbejdet med værkerne havde de efterhånden fået et godt kendskab til kunstnerens arbejdsmåde, mens andre aspekter af værkerne vakte undren, irritation og nysgerrighed.

I mødet med mennesket bag værket oplevede de unge imidlertid, at kunstneren ikke nødvendigvis kunne/ville give ét bestemt facit og svar på spørgsmålene, men undertiden selv stod undrende over for det værk, han havde skabt. Det var en ny oplevelse for de unge, og flere gav udtryk for, at det var befriende at høre, at alt ikke havde et facit, som de var vant til i skolen. At det var op til én selv at finde svar.

Med kunstværkerne som udgangspunkt arbejdede de unge både på det teoretiske og det praktiske plan, idet de beskæftigede sig med periodens kunst- og litteraturteori, med at fortolke og analysere og med at skabe egne værker. Efterårets intensive arbejde blev afrundet med udstillingen "Kunst – set med unge øjne", der efter en festlig fernisering med flere af bidrag af de unge – bl.a. et dejlig sarkastisk digt om ferniseringens kunst! – vist på Horsens Kunstmuseum i perioden 16. december 1999 - 9. januar 2000. Udstillingen præsenterede et stort udvalg af elevernes billeder, skulpturer og digte, analyser og kommenterende tekster, i samspil med enkelte værker af Michael Kvium og Christian Lemmerz. Samtidig kunne flere værker af de fire kunstnere ses i museets faste ophængning.

Ting tager tid

Den enkelte classes tidsforbrug var meget varierende. Nogle af folkeskoleklasserne havde således begrænset tid til at deltage, mens gymnasieklasserne kunne investere mange timer i projektet, hvad der naturligt afspejlede sig i elevbidragene. På gymnasiets mellemniveau er billedkunst således eksamensfag med 4 egentlige timer. Set i bagklogskabens klare lys har vi måske fra museets side villet gabe over for meget med aldersspredningen fra 9. klasse til 3. G. Det synes måske ikke umiddelbart af meget, men netop i alderen 15-19 år gennemgår de fleste unge en stor udvikling. Der kan derfor være flere årsager til, at det i højere grad blev gymnasieeleverne, der kom til at dominere ved kunstnermøderne. Ved mødet med Michael Kvium var f.eks. samtlige 200 deltagerpladser besat, og en så stor forsamling gjorde det ikke lettere at komme til orde. Ærgerligt, for 9. og 10. klasse-elever er ofte udstyret med et åbent og nysgerrigt blik for kunstens mangfoldigheder. De bidrog således blandt andet med nogle fine bud på en anderledes slutning på Mads Brenøes novelle "Fristeren", og med en række parafraser over Michael Kviums malerier, udtrykt i både skulptur, maleri og collage.

Fra Horsens Amtsgymnasium deltog 2 klasser, mens Horsens Statsskole deltog med hele 5 klasser. Disse syv klasser fik af deres lærere stillet forskellige opgaver, der spændte lige fra fingerede anmeldelser af møderne med kunstnerne, over digte og analyser af såvel kunstværker som egne værker. Det blev til parafraser over Christian Lemmerz' skulpturværker med udgangspunkt i den tomme hvide flade, tvillingemotivet og skulpturer som Todesgestalt i bronze og Frankie V, der består af indvolde i formalin. Michael Kviums maleri blev sat i kunsthistorisk perspektiv med et tilbageblik på

fortsættes side 14

Nina Sten-Knudsen: Ørn. 1982. (239,5 x 129,5 cm)

Den Blå Ørn og Tyven

*Mor sagde: Hold begge ben på jorden
Og det gjorde jeg*

*I starten var det ikke mig
men dig der lettede
Det var ikke blæsten
Men dine vingeslag
Det var ikke klippen der flyttede sig
Men dig der kom nærmere*

*Du fik aldrig mindre betydning
Du forsvandt blot
For du er en del af luften
En del af himlen
Og en del af det blå
Derfor forsvandt du
Mindet om dig er fast som klippevæggen
Dit lys brænder stadig i mine øjne
Jeg vil aldrig glemme dig
Selv om du forsvandt*

*En dag var du der bare
Svævede forbi klippen
Som i lang tid havde spærret mit syn
Du lyste op
Skinnede som guld
Selv om din fjerpragt var blå og dyb som Havet
Og dine vinger
Åh hvor jeg ønskede dine vinger
Håbede at de pludselig ville vokse ud af min ryg
Jeg håbede
Jeg håbede virkelig*

*Det var som kaldte du på mig
Højt
Højt oppe fra*

Jeg er en tyv
Jeg stjal et øjeblikks frihed
Jeg stjal en fjer fra din vinge
Jeg måtte røre ved dig
Jeg rakte hånden ud efter dig
Du fløj forbi
Og jeg greb fat
Men jeg kunne ikke holde fast
Jeg var ikke stærk nok
Jeg var ikke stærk nok
Jeg var ikke stærk nok
Og du forsvandt for evigt

Men da jeg åbnede hånden
havde jeg fjer
Jeg havde fjer

Mor tror stadig jeg lytter til hende
For hun kan ikke se at jeg går to centimeter over
jorden
Hun ser ikke at jeg stjæler et øjeblikks frihed
At jeg stjal en fjer fra din vinge
Hun kunne jo ikke se dig
Kun den brune klippe
Men den brune klippe vil aldrig være den samme
for mig

Hvor du kom fra er lige meget
For du kom til mig
Og jeg har fjer som bevis
Men jeg skal ikke bevise noget
Jeg fik min første fjer
Og en fjer er nok til at flyve med

Michael Bonde
Horsens Amtsgymnasium

Under Masken

Dette er ikke mig,
det er bare en skal.
Hvad I ser
er en illusion.
Mit virkelige jeg
holdes skjult
bag en maske
af sorgløshed...
Nogle gange skrider jeg,
men ingen hører det.
Hvem vil vide
hvem jeg virkelig er
under masken?

Dorthe Lund
Horsens Statsskole

Christian Lemmerz: Selvportræt. 1992. (Aluminium h.31,5 cm)

inspirationskilder som barokken og det traditionelle vanitas-motiv, idet eleverne bl.a. malede klassiske stilleben med elementer som frugt og vinflaske og med kraniet som et "memento mori".

Inden for danskfaget arbejdede eleverne desuden med den vanskelige øvelse at omsætte Mads Brenøes og Michael Strunges verbale udtryk til visuel form, og med fænomenet postmodernisme. Under projektforløbet måtte eleverne forholde sig til såvel museet som institution, til værkerne, til kunstnerrollen og til kunstneriske metoder som f.eks. Erik A. Frandsens greb med at indlægge "blokader", som elever fra Horsens Statsskole undersøgte og afprøvede på meget forskellig vis. Deltagerne i projektet "Unge på kunstmuseum" arbejdede således både ud fra en teoretisk kunsthistorisk og litteraturhistorisk vinkel og fra en praktisk udøvende vinkel, som hver på sin vis er vigtige tilgange til værket.

Stafetten rækkes videre

De senere års øgede fokus på kunstmuseernes formidling til børn og unge har udmøntet sig i en række spændende pilotprojekter i forhold til nutidskunsten. Det fremgår blandt andet af den netop udsendte rapport om kunstmuseernes formidling til børn og unge¹, hvor udvalgte projekter på Arken og Vestsjællands Kunstmuseum omtales, og af den seneste udgivelse fra Center for Billedpædagogisk Forskning². Vejle Kunstmuseums udstilling "Den foruroligende stilhed" kunne ligeledes nævnes. Her formidlede unge til unge i udstillingskataloget, og der arrangeredes møder mellem kunstnere og unge i udstillingens løb.

På Horsens Kunstmuseum har vi imidlertid valgt at tage udgangspunkt i museets faste samling af nutidskunst. Projektet afrundes nu i form af bogen "Kunst – set med unge øjne", der præsenterer kunstnernes værker i museets samling og de unges oplevelser af mødet med kunsten, kunstnerne og museet. Bogen viser et bredt udvalg af de unges bidrag i form af billeder, skulpturer, digte og billedanalyser. Det er således tanken, at de unge med deres bidrag formidler kunsten videre til andre unge, som måske kan nikke genkendende til deres egen aldersgruppes tanker. Den enkelte kunstner kommer til orde gennem sine svar på de spørgsmål, de unge stillede under kunstnermøderne her på Horsens Kunstmuseum. Spørgsmål, der samtidig vidner om, hvad der har optaget de unge i mødet med nutidskunsten. Dermed håber vi at såvel projektet som bogen må få en mere langsigtet værdi, så museets fremtidige ungemuseumsgæster kan have gavn af bogen i forhold til museets værker.

Bogens sigte er ikke at servere håndfaste opgaver og spørgsmål til de enkelte kunstværker, men i højere grad at tilbyde et bredere informations- og billedmateriale. Et grundlag, hvorpå den enkelte lærer selv kan vælge de kunstnere, værker og tekster, der er mest velegnede i forhold til den enkeltes undervisningsplan. Helst skal værkerne naturligvis ses in natura på museet, og gerne i dialog med en omviser. Men har man ikke praktisk mulighed for at besøge museet, gør bogen det muligt som det næstbedste at arbejde med kunstnernes værker på skolen – uanset hvor i landet man bor.

Som en afsluttende opgave bad en af lærerne deres elever besvare tre spørgsmål i forbindelse med hele projektet: Hvordan opleves det at gå på kunstmuseum? Hvad skal der til for at gøre et kunstmuseumsbesøg til en god og mindeværdig oplevelse? Og hvad ville man fortælle en kommende gymnasieelev om projektet "unge på kunstmuseum"? Flere svarede åbent og ærligt, at de var blevet positivt overraskede over, at det hverken var kedeligt eller spild af tid, som de havde frygtet!

Faktisk viste det sig, at nutidskunsten og de unge havde meget mere at sige hinanden, end mange af dem måske umiddelbart havde troet. Og ikke mindst mødet med kunstneren bag værket, som et levende nærværende menneske, virkede øjenåbnende for de unge, der her oplevede, at der ikke er tale om ét rigtigt facit, men at kunsten giver lige så meget fra sig, som man selv er parat til at investere af tid, følelser, tanker, engagement og nærvær. For, med Christian Lemmerz' ord: "Et kunstværk er lige så dumt som beskueren – eller lige så klogt."

Birgit Hessellund

Noter:

1. Jette Kjærboe. Formidling til børn og unge på de danske kunstmuseer. Den kunsthistoriske Referencegruppe. Statens Museumsnavn 2000. Se også Danske Museer nr. 4, august 2000: Tine Seligmann: Børn og unge i dialog med den utilpassede samtidskunst.

2. Karsten Arvedsen og Helene Illeris (red.): Samtidskunst og undervisning – en antologi. Billedpædagogiske Studier, Bind 6. Center for Billedpædagogisk Forskning. Danmarks Pædagogiske Universitet 2000.

Museer, børn og unge år 2000

I dagene 21.-24. november 2000 blev der afholdt slutkonference på Fuglsøcentret for projektet Museer børn og unge år 2000, der er Nordisk Ministerråds 2-årige satsning på børnekultursamarbejde blandt nordiske kultur- og kunstmuseer. Alle de projekter, der havde opnået finansiering fra Nordisk Ministerråd (NMR), var repræsenteret på konferencen, hvor der blev redegjort for projekternes indhold, dels i den etablerede "museumsgade" og dels gennem konferenceindlæg. I konferencen deltog endvidere indbudte formidlere og andre aktører på det børnekulturelle felt, der ikke havde deltaget i MR-projektet.

Evaluerings af en satsning

Sigtet med NMRsatsningen var, at museerne skulle anvende det symbolladede tusindårsskifte til at sprede viden om en tid der var gået, samtidig med at blikket blev rettet fremad. Museerne skulle herigennem fremme børn og unges interesse for en nordisk kulturidentitet i projekter, hvor børn og unge tog aktivt del. I sommer blev jeg af Nordisk Ministerråd bedt

om at foretage en evaluering af hele projektet. I evalueringen ser jeg på baggrunden for satsningen, de faktiske projektløb og de resultater, der er kommet ud af projekterne både de konkrete resultater i form af udstillinger eller metodeudvikling, men også de netværker der er opstået museerne imellem. Evalueringen baseres på feltstudier, diverse projektmaterialer, spørgeskemaer og interviews og vil resultere i en rapport, der forventes udgivet i Tema Nord Serien i marts måned 2001. Sigtet er, at evalueringen skal bruges fremadrettet, så de anbefalinger, evalueringsarbejdet resulterer i, kan indgå i udformningen af fremtidige projektrammer.

En projektramme bliver til

Beslutningen om udmøntning af en projektramme blev truffet af de nordiske kulturministre på deres 2. møde i 1997. Efter forslag fra Nordisk Ministerråds Museumskomiteé, hvis danske medlem er Bodil Busk Laursen, blev der efterfølgende nedsat en arbejdsgruppe, der skulle fremlægge en plan for, hvordan kultur-

og kunstmuseerne i Norden kunne samarbejde på børnekulturområdet. Arbejdsgruppen blev sammensat med en repræsentant fra hver af de 5 nordiske lande. Dansk repræsentant i arbejdsgruppen er Connie Hinsch, der er leder af Børnenes Museum på Nationalmuseet. De øvrige deltagere i arbejdsgruppen er Annika Tyrfelt fra Nordiska Museet i Stockholm, Marjatta Levento fra Statens Konstmuseer i Helsingfors, Thorgeir Olfasson fra Undervisnings- og Kulturministeriet i Island og Olav Aaraas, Maihaugen i Lillehammer i Norge.

På de nordiske kulturministres møde i december 1998 blev arbejdsgruppens forslag til projektdokumentation vedtaget. I pressemeddelelsen, der blev udsendt efter mødet, hedder det under overskriften Ungdommelig satsning på museer år 2000: "Nordisk kultursamarbejde ved årtusindskiftet var et af temaerne på dagens møde mellem de nordiske kulturministre i København. Indsatsen skal fremover styrkes ved at koncentrere arbejdet mod børn og unge for at udvikle en nordisk identitet og international forståelse i Norden. Det sker nu gennem en satsning på udstillinger ved en række museer i Norden - år 2000". I første omgang blev der afsat 1.315.000 DKR til projektet. Senere er den finansielle ramme blevet forhøjet, så der ialt er brugt ca. 3 mill. DKK fra NMR. Museerne har selv bidraget med et tilsvarende beløb.

Projekter og deltagere

Udvælgelsen af projekter skete ud fra følgende kriterier:

- deltagelse af mindst 3 nordiske lande
- et ønske om deltagelse af både kunst- og kulturhistoriske museer
- projekter der gav kundskab om Norden som region
- projekter med god geografisk spredning
- projekter der omfattede forskellige emne- og ansvarsområder
- projekter der kom børn og unge til gode på en aktiv måde
- projekter der omfattede forskellige udtryksmåder og medier
- et ønske om at fremme projekter, hvor de erfaringer og kundskaber, der blev skabt i projekterne, kunne få varighed ud over årtusindskiftet.

Blandt de indkomne forslag blev 7 projekter udvalgt. Projekterne, der til sammen repræsenterer 23 kultur- og 12 skoleinstitutioner, er:

"Barnets liv og ret", hvor deltagerne er Nationalmuseet i København som hovedarrangør og "paraplyholder" med vandrestilling til Grønland (Sisimiut, Narsaq og Aasiaat) og Norge (Lillehammer). Afsæt for udstillingen var 10-året for vedtagelsen af FN's børnekonvention,

og sigtet med den var, at få børn og unge til at reflektere over børns rettigheder og de mange måder man kan leve et børneliv på.

"Fremtidsvisioner", med Kalmar Läns Museum som initiativtager og Aboa Vetus-Ars Nova i Åbo og Nationalmuseet i Island som samarbejdspartnere. Projektet er gennemført af elever fra tre gymnasieklasser fra Sverige, Finland og Island, der har givet deres bud på fremtiden ud fra et historisk perspektiv.

"Foranderlig museumspædagogik" med Statens Konstmuseum i Finland som initiativtager og Nasjonalgalleriet i Norge, Statens Museum for Kunst i Danmark, Nationalmuseet i Island og Nationalmuseet i Sverige som samarbejdspartnere. Sigtet er, at skabe en generelt anvendelig model for kunstpædagogik baseret på værkstedsvirksomhed og en guidebog for børn.

"Symbolbrug" har Lödöse Museum i Sverige som initiativtager og Årkebiskopsgården i Trondheim og Roskilde Museum som samarbejdspartnere. Projektet har fokus på brugen af nordiske symboler som "nazisymboler". Museerne samarbejder tæt med lokale skoleklasser, hvor et udarbejdet studiemateriale danner baggrund for en problemorienteret undervisning. Den bærende idé er, at information er bedre end udstedelse af forbud.

"Tre nationer ét folk/Typiskt?" er iværksat af Malmö Museer med Skara Länsmuseum, Sandefjords Museum og Skoletjenesten ved Nationalmuseet i København som samarbejdspartnere. Projektet er gennemført af 150 børn i Danmark, Norge og Sverige på alderstrinnet 4.-7. klasse, der i børnehøjde sætter fokus på ligheder og forskelle mellem det der er dansk, norsk og svensk.

"Lille Margrete og andre børn i Middelalderen" er etableret af Børnenes Museum på Nationalmuseet i København med vandrestilling til Kulturen i Lund, Islands Nationalmuseum og museer i Grønland. Udstillingen fortæller om familieliv og opvækst i Norden i perioden 1300-1500.

"Grænseland" er et samarbejde mellem Jämtlands Läns Museum i Sverige, Holbæk Museum i Danmark og Trøndelag Folkemuseum i Norge. Projektet er gennemført af unge i 13-19 års alderen, der sætter fokus på identitet i fortid, nutid og fremtid blandt andet konkretiseret i indretningen udstillingstableauer.

Brikker til en evalueringsmosaik
I evalueringen har jeg spurgt til, hvordan projektdeltagerne fik kendskab til NMR's projek-

tramme. Som det også fremgik af indlæg på konferencen, var informationskanalerne meget forskellige. Arbejdsgruppens medlemmer har i deres respektive lande søgt at informere om projektsatsningen og har opfordret til udarbejdelse af ansøgninger gennem udsendelse af breve til potentielle projektdeltagere, ved omtale i ledende fagtidsskrifter og gennem personlige kontakter. De museer, der har haft et indgående kendskab til satsningen, har naturligt nok haft lettere ved at formulere projekter, der var i overensstemmelse med idéerne bag satsningen. Ligesom museer med allerede etablerede netværker, har haft lettere ved at indgå i et forpligtende, tvær-institutionelt samarbejde, end de museer der først skulle etablere nye netværker. I to tilfælde har arbejdsgruppen hjulpet et projekt med kun to deltagende kulturinstitutioner med at skabe kontakt til en tredje samarbejdsinstitution.

Et andet forhold, der indgår i evalueringen, er, i hvilket omfang man som deltagende museumsinstitution var sig bevidst, at museet deltog i en større nordisk satsning. Der er helt klart forskellige grader af bevidsthed om den overordnede projektramme - "det nordiske udsyn" - hos de deltagende samarbejdspartnere. De initiativtagende, projektansvarlige "kerne"-museer har en langt højere grad af nordisk udsyn end de museer, der deltager i "randen" af projektet. Dog har museer, der ikke selv har været initiativtager, men har deltaget som samarbejdspartner i flere af projekterne, som tilfældet er det med Nationalmuseet på Island, naturligvis oplevet at være en del af en større helhed.

Et af kriterierne for udvælgelsen af projekter var kravet om inddragelse af børn og unge i arbejdet. På Fuglsøkonferencen blev vi præsenteret for projekter, der både var for børn, med børn og af børn.

To af projekterne, "Foranderlig museumspædagogik" og "Symbolbrug" er af mere teoretisk karakter og må derfor benævnes projekter for børn, men i udmøntningen af pædagogikken bliver der efterfølgende tale om projekter med børn. Projekterne har udelukkende haft voksendeltagelse, men de voksne har naturligvis trukket på deres erfaring med involvering af børn og unge.

I den anden ende af skalen finder vi projekterne "Grænseland", "Tre nationer ét folk/ Typisk?" og "Fremtidsvisioner". Det er projekter, hvor børn og unge er medproducenter - projekter af børn - men børnene har i høj grad haft aktive voksne som deres projektpartnere. Projekterne "Lille Margrete" og "Barnets liv og ret" involvere børn og unge på de steder, hvor de vises, og bliver dermed til projekter med børn.

Ingen af projekterne kunne være gennemført

uden økonomisk støtte fra Nordisk Ministerråd, og alle projektdeltagere siger samstemmende, at tidsforbruget i projekterne har været meget stort. Dermed bliver institutionernes egenfinansiering i form af medarbejdertimer højere end forventet. Den geografiske spredning - der var blandt udvælgelseskriterierne - har i flere tilfælde medført, at det har været svært for deltagere at mødes så ofte, som man gerne ville. Rejseomkostningerne nævnes som et problem i flere af projekterne. Det er dyrt at rejse i Norden, og hvis det er mange personer, der skal rejse, som tilfældet er det med de unge i projektet "Grænseland", kan det kun ske få gange.

Anbefalinger

Evalueringsrapporten vil munde ud i en række anbefalinger blandt andet om, hvordan der bedst muligt skabes opmærksomhed om større projektsatsninger både før, under og efter gennemførelsen. Når en projektramme udmeldes, er opmærksomhedsskabelsen over for de potentielle projektdeltagere en forudsætning for, at satsningen kan lykkes. Det kan ikke siges at være nået til fulde i dette projekt. Under planlægningen af slutkonferencen kom der e-post fra Færøernes kunstmuseum, hvoraf det fremgik, at man på Listasavn Føroya, der er Færøernes nationalgalleri, aldrig havde hørt om projektrammen for samarbejdsprojekter blandt nordiske kultur- og kunstmuseer.

Et forslag, der er rejst fra flere projektdeltagere, er ønsket om afholdelse af projektudviklingsseminarer eller arbejds møder, hvor idéer kunne udvikles i fællesskab. En anbefaling til NMR er, at afsætte en pulje, hvor idéer kan udvikles inden det endelige projektmål bliver formuleret. Undervejs i gennemførelsesfasen af en stort anlagt satsning, er det vigtigt, at de enkelte projekter under den fælles paraply får mulighed for at udveksle idéer og erfaringer. I Museer børn og unge år 2000 var der oprindeligt planlagt hjemmeside og netavis. Imidlertid kom arbejdet aldrig i gang, fordi den, der skulle være ansvarlig herfor, fik andet arbejde.

Endelig er en grundig erfaringsopsamling vigtig efter afslutningen af en større satsning. Her vil det være en fordel, hvis slut-evalueringen var tænkt med ind i projektrammen fra begyndelsen, så udviklingen i de enkelte projekter kunne været dokumenteret undervejs.

Gitte Lunding

Antropolog

Leder af Formidlingscentret Assistens Kirkegård i København med bl.a. Etisk Værksted for børn og unge.

www.assistens.dk

Pizza og brunost

- et fællesnordisk udstillingsprojekt

Typisk!?! hedder en lille vandrestilling, som i november måned har kunnet ses på Nationalmuseet. Mere end 150 børn fra Norge, Sverige og Danmark har medvirket i udstillingen, som handler om national og nordisk identitet - om fordomme og forventninger. Pizza er, hvis nogen skulle være i tvivl, den mest typiske nordiske ret - blandt børn!

Før vi løfter sløret for yderligere konklusioner, så lad os først se på, hvorledes et sådant fællesnordisk initiativ overhovedet blev en realitet.

Nu kun få minutter væk, på den anden side af Øresundsbroen, ligger som bekendt Malmøhus Museer i de prægtige gamle fæstningsbygninger. Her residerer blandt andre museumsinspektør Birgitta Petrén. Hun fik for nogle år siden en idé til et udstillingsprojekt omkring børn og forsvenskningen af disse. Samarbejdet blev udvidet med Skara Museum (Sverige) og Sandefjord Museer i Norge. Nogenlunde samtidigt indledte Nordisk Ministerråd en to-årig satsning på samarbejdsprojekter blandt de nordiske kultur- og kunstmuseer kaldet "Museer, barn og unga år 2000". Målet hermed var at anvende det symboladede årtusindskifte til at formidle viden om den forgangne tid og samtidigt rette blikket fremad. Museerne skulle herigennem fremme børn og unges interesse for en nordisk kulturidentitet i projekter, hvor børn og unge tog aktivt del.

Et krav til disse projekter var deltagelse fra minimum tre nordiske lande. Birgitta Petrén kon-

taktede derfor Skoletjenesten på Nationalmuseet, der gerne indvilgede i at deltage i projektet. Nationalmuseet og ikke mindst lederen af Børnemuseet og medlem af styregruppen i Nordisk Ministerråd, Connie Hinch, bakkede op om Skoletjenesten og støttede idéen.

I ansøgningen til Nordisk Ministerråd om finansiel støtte blev projektets formål formuleret således:

Projektet søger at interessere børn og unge for den nordiske identitet. Vor fælles historie - hvordan påvirker den os? Findes der et nationalt fællesskab? Hvordan var det tidligere? Hvordan nationaliseres man? Hvordan er det at være barn i Danmark, Norge og Sverige? Forskelle? Ligheder? Hvilke forventninger, forhåbninger og drømme bærer børnene på? Hvad indebærer de mentale, virtuelle og reelle broer mellem vore skandinaviske lande for vore børn og unge?

Efter godkendelsen fra Nordisk Ministerråd indledtes en projekteringsfase, hvor deltagerne fra de i alt 4 museer mødtes på skift i de forskellige lande. Der skal ikke herske tvivl om, at alle nød godt af den gavmilde gæstfrihed og det gode samvær under disse møder. Men de udgjorde også en udfordring. Dels hvad angår de økonomiske og tidsmæssige omkostninger (grundet de lange distancer var overnatning ofte nødvendig for flere af deltagerne), men også noget så banalt som sprogbarrierer spillede faktisk en ikke uvæsentlig rolle. Nemmere blev det heller ikke af, at projektet under hele pro-

cessen løbende skulle tilpasses de nye rammer. Det åbnede op for en meget demokratisk proces, hvor antallet af nye forslag ofte langt oversteg antallet af aftaler, vi kunne enes om. På den anden side var dette meget inspirerende og lærerigt, og gav i længden nogle løsninger, vi alle kunne stå inde for.

Hvert land engagerede to skoleklasser til det videre arbejde. Skoletjenesten lavede en spørgeskemaundersøgelse blandt 720 elever om national identitet og udvalgte på baggrund heraf to klasser med en høj svarprocent og adgang til IT-faciliteter. Et spørgeskema, udarbejdet i fællesskab mellem museerne, dannede basis for et grundigere interview med alle eleverne i de i alt seks nordiske klasser. Hertil benyttede Skoletjenesten sig af beredvillige etnologistuderende fra Københavns Universitet. Svarene fra de tre lande danner basis for en samlet rapport. Undersøgelsen har ingen særlig repræsentativ værdi, men mange af svarene er alligevel sjove og tankevækkende. Eksempelvis tror både de norske og svenske børn, at danskerne elsker røde pølser, men faktisk er de helt nede på en 15. plads over de danske børns favoritter, langt efter både rugbrød, kartofler, mælk og suppe. Alt i alt viste undersøgelsen et overraskende begrænset kendskab blandt børnene til vore nabolande. Ingen kunne tænke sig at flytte til Norge eller Sverige senere i livet, og i tilfælde af en fodboldfinale mellem England og vore nordiske brødre vil sympatien ligge hos englænderne...

I overensstemmelse med retningslinierne fra Nordisk Ministerråd skulle eleverne deltage aktivt i det praktiske arbejde. Alle eleverne i de seks nordiske klasser blev bedt om at udvælge og begrunde valget af en ting eller et fænomen, som de synes er typisk for deres land. Eksempelvis: *“Jeg synes Dannebrog er meget dansk, fordi det faldt ned fra himlen, for mange år siden, i Estland. Man bruger Dannebrog til mange ting, f.eks. min fødselsdag.”* eller *“Olsen Banden er rigtig dansk, fordi den foregår i Danmark, og de snakker rigtig dansk; de er rigtig utjekkede, og læser Ekstra Bladet.”* Disse genstande med begrundelser blev samlet i små udstillingsbokse eller “identitetskasser” og dannede også baggrund for udarbejdelsen af seks store plancher. Ligeledes indspillede klasserne i

samarbejde med museerne de respektive nationalsange, oplæsning af Astrid Lindgren og fortællinger om juletraditioner på alle tre sprog. De to danske klasser kom på en slags “inspirationsture” og så blandt andet dansk flora og fauna på zoologisk museum, de danske samlinger på Nationalmuseet og konge- og dronningegravene i Roskilde Domkirke. En klasse lavede dronningeportrætter på Billedskolen i København, mens en anden lavede en tidstavle over den nordiske historie.

Resultaterne blev samlet på Skara Museum i Sverige, som stod for den endelige udformning af udstillingen. Det praktiske arbejde måtte derfor løbende koordineres for at sikre en vis ensartethed i resultaterne. Vigtige detaljer drejede sig blandt andet om at gøre formater på lyd og tekst kompatibelt mellem de 4 museer. Det blev besluttet, at Skoletjenesten på Nationalmuseet skulle udarbejde et pædagogisk materiale i tillæg til udstillingen. Malmø Museer valgte at få det i den danske version og mente, at den sproglige udfordring heri netop var en pointe ved et fællesnordisk projekt. De to øvrige museer valgte at omarbejde materialet til norske og svenske forhold.

Typisk!? blev alt i alt en udstilling, som i børnehøjde fokuserer på forskelle og ligheder mellem tre nordiske lande. Den fysiske udstilling præsenterer primært udråbstegnet: Hvad er det, børnene opfatter som typisk for Norge, Sverige og Danmark. Undervisningsmaterialet sigter derimod på at stille spørgsmålstegn ved udråbstegnene. Her er intentionen at vise, at mange af de fænomener, vi mener er typiske eller naturgivne, faktisk er relativt nye og i stadig forandring. Det gælder noget så konkret som Danmarks fysiske grænser, det danske sprog, vore traditioner osv. Samlet søger Typisk!? at give børnene et nuanceret og flertydigt billede af danskheden og det fælles nordiske. Den nationale og nordiske ramme spiller stadig en væsentlig rolle for vores identitetsdannelse. På dette niveau mener vi, at refleksionen over, hvem vi selv er, er nødvendig for at kunne møde omverdenen med tolerance og åbent sind. Om dét er lykkedes, må vi spørge børnene om.

Nicolai Carlberg og Merete Staack
Skoletjenesten Nationalmuseet

Museumsformidlere i Danmark:

Generalforsamling i Sorø

Torsdag den 1. marts 2001

Det er bestyrelsens hensigt at afholde den årlige generalforsamling som en ekstra halv møde- og kursusdag i forlængelse af det annoncerede kursus på Museumshøjskolen MUSEUM & SKOLE den 27. februar - 1. marts 2001. Programmet tilrettelægges, så både kursusedtagere såvel som tilrejsende generalforsamlingsdeltagere vil kunne få et fagligt udbytte af mødet.

Det foreløbige program ser således ud:

- Kl. 11,00 Fællesforedrag: Kulturarvens formidling i fremtiden
v. Ulla Strømberg, Danmarks Radio - med efterfølgende diskussion.
- Kl. 12,45 Fælles frokost i kantinen
- Kl. 13,30 Generalforsamling i MID ifølge vedtægterne
- Kl. 15,00 Kaffepause
- Kl. 15,30 Arbejdsgrupperne: Et tilbud og en opfordring til de nedsatte arbejdsgrupper om her at kunne mødes. Kontaktpersonerne bedes tage initiativ!
- Kl. ca. 17 Slut

Forslag til dagsordenen bedes tilsendt formanden for bestyrelsen inden 1. feb. 2001.
Endelig dagsorden udsendes til alle medlemmer omkring den 10. feb. 2001.
Pris for deltagelse i møde- og kursusdagen: 200 kr.
For kursusedtagere i MUSEUM & SKOLE er prisen inkluderet i kurset.
Af hensyn til reservering af mad og rum bedes tilmelding givet **senest 22. februar 2001** til bestyrelsens formand.

*På bestyrelsens vegne
Frede Madsen, formand*

Arbejdsgruppen for undervisning anbefaler kursus på museumshøjskolen 27. februar - 1. marts 2001

MUSEUM & SKOLE

Med kurset er det hensigten at informere om udviklingen for den målgruppe, der er så væsentlig for vor daglige formidling – nemlig for vore skolebørn.

Vi vil møde skolefolk, kulturfolk og nogen af vor egen slags – formidlere.

I dette møde af interesserede *opdragere* må der kunne ske en gensidig påvirkning – en holdningsjustering eller måske en dygtiggørelse. Kurset henvender sig til alle museumsformidlere, men i særlig grad til de af os, der jævnligt har med skolens børn at gøre.

Vi ved – som lærerne i skolen – at børns hjemlige baggrund og opvækst er vilkår, vi må acceptere og indstille os på. Gør vi det?

Bør og kan vore budskaber og metoder bruges på (nu)tidens børn? Forpligtelsen på formidlingen har vi – men gør vi det rigtigt?

I arbejdsgruppen for undervisning kunne vi godt tænke os en snak om disse spørgsmål. Tilmeld jer kurset – eller mød frem til generalforsamlingen.

Se kursusplanen eller slå op på www.museumshojskole.dk

Hanne Lind & Frede Madsen
(kontaktpersoner for arbejdsgruppen)
Odense Bys Museer

Arbejdsgruppen “grænseoverskridende udstillinger” har holdt sit andet møde.

En skøn sensommerdag i august blev brugt i Roskilde. Vores lille gruppe havde sat museumsinspektør Grethe Rung stævne i Roskilde Museums kulturhistoriske udstilling. Det blev til en meget spændende og tankevækkende rundgang i den nyopsatte udstilling sammen med en af “bagmændene”. En udstilling, hvor der er nogle interessante overvejelser omkring udstillingsprog og valg af samarbejdspartnere, og hvor der er brudt mange grænser i forhold til den normaldanske lokalhistoriske udstilling. (Vi lader det normaldanske hænge indtil videre.)

Det blev ikke til megen diskussion den dag – men senere blev der taget revanche pr. e-mail, der er et fortrinligt medie, når der skal kommunikeres meninger i en fart. Jeg skal ikke kommentere indholdet af debatten, for regel nummer et i vores gruppe er, at alt, hvad vi måtte have på hjerte, er forbeholdt gruppen. Endnu en grund til at være med, ud over at det er vældig hyggeligt, inspirerende og tankevækkende i fællesskab at gå bag om udstillinger.

Næste møde bliver i Kongernes Jelling – om det bliver i december eller januar afgøres i skrivende stund (via nettet). Men bliver det i januar, vil vi sikre os, at nogle af “bagmændene” er med, så vi kan komme i dybden med, hvordan man løser en udstillingsopgave, hvor indholdet har været klippefast fra starten, samtidig med at stedet forventes at blive lidt af en turistmagnet.

Anneken Appel Laursen
(kontaktperson i gruppen)
Vejle Museum
e-mail: aal@vejlekom.dk
tlf. 75 82 43 22

MID-bestyrelsesmøde d. 4. september 2000

Skoletjenesten, København

Tilstede: Birgit Hessellund (BH), Marianne Sørensen (MS), Frede Madsen (FM), Poul Vestergaard (PV) og Helle Leilund (HL) (referent).

1. Valg af referent

Helle Leilund

2. Referat fra mødet i Horsens 8. maj

Referatet blev godkendt uden bemærkninger.

3. Orientering siden sidst, herunder økonomi og medlemssituationen

MID havde 119 medlemmer pr. 1/9-2000. Dertil kommer en ansøgning om medlemskab, der kræver bestyrelsens drøftelse. En institution har ansøgt om medlemskab for lederen af pågældende formidlingssektion, altså ansøgning om medlemskab for en funktion og ikke en person. Ifølge vedtægterne optager MID "enhver, som arbejder med formidling på museer og lignende kulturinstitutioner". Bestyrelsen besluttede derfor at bede om at få navn på lederen af formidlingssektionen, så det bliver vedkommende, der er medlem af MID. Der skal udarbejdes en supplerende mailing-list vedr. Nyhedsbrevet så bladet kan sendes til bl.a. Statens Museumsnævn, DKM, FDK, Museumshøjskolen m.v. Det blev besluttet, at bestyrelsesmedlemmerne hver især sender relevante navne og adresser til FM, der så laver den endelige liste.

Kontingent for 2000 er indtil dato indgået for 88 medlemmer ud af 106. MS sender rykkerbrev med nyt girokort til de medlemmer, der mangler at betale.

Økonomi: Kassebeholdningen er pr. 17. august 2000 på 35105,37 kr.

4. Nyhedsbrev nr. 2

Der var enighed om, at det er et stort arbejde at lave Nyhedsbrevet. Meget materiale skal hentes hjem og der er meget der skal redigeres. En stor del af dette arbejde hviler i øjeblikket på PV. Indholdsmæssigt er bestyrelsen godt tilfreds med bladet. Det overvejes at lade Nyhedsbrev nr. 4, det første i år 2001, rundsende (sammen med et girokort) til samtlige museer som reklame for MID.

Nyhedsbrev nr. 3 har deadline 1. oktober og udkommer ultimo oktober.

Ideer til artikler til kommende numre blev drøftet.

5. Arbejdsgrupperne

HL ringer til arbejdsgruppen vedr. "Grænsebrydende udstillinger" for at høre om gruppens møde i august.

Bestyrelsen har indtil dato ikke hørt nyt fra arbejdsgrupperne.

6. Arrangementer i det kommende år, vore egne og andres

MID (v. Frede Madsen og Hanne Linde, arbejdsgruppen "Skole og Museum") og Museumshøjskolen afholder kursus på Museumshøjskolen den 27., 28. februar og 1. marts. Mere nyt om dette kursus følger.

MID-bestyrelsesmøde d. 30. november 2000 *Nationalmuseet i Brede*

Til stede: Frede Madsen, Poul Vestergaard, Birgit Hessellund, Helle Leilund og Marianne Sørensen (referent)

1. Valg af referent

Marianne Sørensen

2. Referat fra mødet i Skoletjenesten, København

Referatet godkendt med en enkelt rettelse

3. Orientering siden sidst

- Da vi gerne vil udbrede kendskabet til vores forening MID, bedes vi sende liste over relevante foreninger og søsterorganisationer til Frede Madsen.

- "Den grænseoverskridende arbejdsgruppe" har holdt møde og opretholder kontakten via e-mail - de øvrige arbejdsgrupper er der tilsyneladende ikke gang i. Bestyrelsen vil i næste nummer af nyhedsbrevet minde om arbejdsgrupperne.

- Bestyrelsen diskuterede hjemmeside, som tilsyneladende er for dyr: men kan vi linke os på f.eks. Kulturministeriets hjemmeside? Marianne Sørensen vil undersøge sagen til næste møde. Vi vil diskutere spørgsmålet på den kommende generalforsamling.

- Skoletjenesten har udformet et nyt logo til brevpapir og kuverter, som enstemmigt blev godkendt.

- Frede Madsen orienterede om et seminar den foregående uge: Om projekter under Nordisk Ministerråd med emnet fælles nordisk identitet, hvor de enkelte projekter skulle omfatte lande, hvor man skulle krydse to landegrænser.

- Birgit Hessellund orienterede om det nyligt afholdte kunstformidlermøde på Louisiana.

- økonomien er fortsat god. Pr. 26. oktober 2000 i alt 30.412 kr. Da flere tidligere medlemmer ikke har fornyet deres kontingent for år 2000, har de fået tilsendt en venlig påmindelse, ligesom flere nye har tilkendegivet interesse for optagelse som medlem af foreningen.

4. Næste nyhedsbrev

har deadline den 13. december og søges ud dette år; men det afhænger af overholdelse af deadline. Helle Leilund vil kontakte Holbæk Museum om Identitetsprojektet, Naturvejledningen på Jagt- og Skovbrugsmuseet samt Vibeke Enevoldsen på Tøjhusmuseet om emnet krig. Helle Leilund vil skrive om arbejdsgrupperne som en igangsætter. Birgit Hessellund kontakter Bente Scavenius om Kulturrådet for Børn samt Naja fra Louisiana om kunstformidlermødet om artikler til kommende nyhedsbrev.

5. Generalforsamlingen

afholdes 1. marts 2001 på Museumshøjskolen ved Sorø. Frede Madsen undersøger udgifter til generalforsamlingen og kontakter Ulla Strømberg som foredragsholder.

6. Studietur til foråret

til Bonn, Köln og Dusseldorf-området for at besøge forskellige typer museer og tale med formidlerne dér. Marianne Sørensen kontakter Broder Berg fra Det Kulturhistoriske Museum i Randers. Han har ved en tidligere lejlighed tilbudt sin assistance.

7. Eventuelt

Næste møde: den 1. februar 2001 på Fyns Kunstmuseum, Odense kl. 11.

Glædelig jul samt et godt nytår og tak for et godt og konstruktivt samarbejde i år 2000.

Vedtægter for:**FORENINGEN
MUSEUMSFOR-
MIDLERE
I DANMARK (MID)****NAVN:**

§ 1 Foreningens navn er:
FORENINGEN MUSEUMSFOR-
MIDLERE I DANMARK – forkor-
tet MID.

FORMÅL:

§ 2 FORENINGEN MUSEUMS-
FORMIDLERE I DANMARK har
til formål

1) – at styrke, udvikle og synlig-
gøre arbejdet med formidling -
herunder udstillinger og under-
visning – ved danske museer og
lignende kulturinstitutioner.

2) – at fremme samarbejdet om
museumsformidling lokalt, regio-
nalt, nationalt og internationalt.

MEDLEMMERNE:

§ 3 Som medlem kan optages
enhver, der arbejder med formid-
ling på museer og lignende kultur-
institutioner. Som passivt medlem
kan andre interesserede optages.

Indmeldelse sker ved henven-
delse til foreningens adresse.

ORGANISERINGEN:

§ 4 Foreningen Museumsfor-
midlere i Danmark er en lands-
dækkende faglig forening.

Arbejdet kan organiseres i ar-
bejdsgrupper efter interesse eller
arbejdsområde. Det internationa-
le samarbejde varetages af en fast
arbejdsgruppe med reference til
ICOM-CECA(International Coun-
cil of Museums-Committee for
Education and Cultural Action).

ARBEJDET:

§ 5 Foreningen Museumsfor-
midlere i Danmark arrangerer
medlemsmøder, konferencer, eks-
kursioner og studieture m.v.

Stk.2 Foreningen Museumsfor-
midlere i Danmark arbejder for
repræsentation i relevante fora i
den danske og i den internationa-
le museumsverden. Foreningen
arbejder endvidere for at repræ-
sentere museumsverdenen i an-
dre formidlingssammenhænge.

Stk.3 Foreningen Museumsfor-
midlere i Danmark redigerer og
udgiver et medlemsblad samt ar-
bejder for udgivelse af et tids-
skrift om museumsformidling.

STYRELSEN:

§ 6 Foreningen ledes i det
daglige af en bestyrelse på 5

medlemmer, der vælges på gene-
ralforsamlingen.

Stk.2 Bestyrelsen konstituerer
sig med formand, næstformand
og kasserer.

Stk.3 Bestyrelsen er beslutnings-
dygtig ved 3 af de valgte medlem-
mer.

Stk.4 Bestyrelsen fastsætter for-
retningsordenen for sit og ar-
bejdsgruppernes arbejde.

Stk.5 Bestyrelsens medlemmer
hæfter ikke personligt for forenin-
gens eventuelle gæld.

Stk.6 Til retsligt at forpligte for-
eningen kræves formandens og
mindst to bestyrelsesmedlemmers
underskrift.

GENERALFORSAMLINGEN:

§ 7 Foreningen afholder en årlig
generalforsamling i marts måned.

Stk.2 Generalforsamlingen er
foreningens øverste myndighed.
Beslutninger afgøres ved simpelt
flertal.

Vedtægtsændringer afgøres ved
2/3 flertal af de afgivne stemmer.
Ved vedtægtsændringer stemmes
ved fremmøde, pr. brev eller ved
fuldmagt.

Stk.3 Forslag til behandling skal
være formanden i hænde inden 1.
februar.

Stk.4 Dagsorden samt revideret
regnskab udsendes til samtlige
medlemmer senest 2 uger før ge-
neralforsamlingen.

Dagsordenen skal indeholde flg.
punkter:

1. Valg af dirigent og referent
2. Bestyrelsens beretning
3. Regnskab til godkendelse
4. Fastsættelse af kontingent
5. Indkomne forslag
6. Valg af:
 - a) medlemmer til bestyrelsen
(2 medlemmer i lige år og 3
medlemmer i ulige år)
 - b) 2 suppleanter til bestyrelsen
 - c) 2 revisorer
 - d) 1 revisorsuppleant
7. Eventuelt

FORENINGENS OPLØSNING:

§ 8 Foreningens opløsning
kan besluttet af 2/3 af medlem-
merne ved en urafstemning.

Stk.2 En evt. formue overdrages
til formål, der efter bestyrelsens
skøn tilgodeser museumsformid-
lingen.

*Således vedtaget på stiftende
generalforsamling på Hollufgård
i Odense 1. juni 1999*

Museumsformidlere i Danmark

NYHEDSBREV 3
DECEMBER 2000